

Δημήτριος Καραμπερόπουλος

Ομιλία στη Βιέννη, 23 Ιουνίου 2018
Ιερός Ναός Αγίου Γεωργίου

**Το Στρατηγικό σχέδιο της επανάστασης του Ρήγα Βελεστινλή
μέσα από τα έργα του και τα ανέκδοτα έγγραφα της Βιέννης**

Αγαπητοί συμπατριώτες, αγαπητοί φίλοι,
κυρίες και κύριοι,

Ευχαριστίες εκφράζονται στους αξιότιμους διοργανωτές, τον Σεβασμιώτατο μητροπολίτη Αυστρίας, το Γραφείο Τύπου της Ελληνικής Πρεσβείας στη Βιέννη, τον πρόεδρο της Ομοσπονδίας των Ελληνικών Συλλόγων Αυστρίας, τον πρόεδρο και τα μέλη του Κοινωνικοπολιτιστικού Συλλόγου της Ελληνικής Κοινότητας της Βιέννης και Περιχώρων «Ρήγας Φεραίος», για την πρόσκληση να ομιλήσω εδώ στη Βιέννη στην πόλη όπου ο Ρήγας προετοίμασε το στρατηγικό σχέδιο της επανάστασής του με την έκδοση, αφού έπαιρνε την άδεια εκτύπωσης από τον λογοκρίτη της Αυστριακής Αστυνομίας, της μεγαλειώδους Χάρτας του, των χαρτών Βλαχίας και Μολδαβίας, των βιβλίων «Νέος Αναχάρσις», «Ηθικός Τρίπους», και «Στρατιωτικό Εγκόλπιο» και παράνομα τα επαναστατικά του κείμενα, το Σύνταγμα με τον Θούριό του.

Σας συγχαίρουμε για τη διοργάνωση στη Βιέννη των επετειακών εκδηλώσεων, για τη μεγάλη αυτή μορφή, για τον αναγεννητή και εθνομάρτυρα Ρήγα Βελεστινλή.

Κυρίες και κύριοι,

Μετά την πτώση το 1453 της βασιλίδας των πόλεων, της Κωνσταντινουπόλεως, η σκλαβιά και τυραννία απλώνονταν στον ελληνικό και βαλκανικό χώρο. Η κυριαρχία του Σουλτάνου επεκτείνονταν καταλαμβάνοντας την μία μετά την άλλη περιοχή, και τέλος η κυριαρχία του παγιώθηκε με την κατάληψη και της Κρήτης το 1669.

Και στη συνέχεια τα οθωμανικά στρατεύματα ήταν έτοιμα το 1683 να καταλάβουν τη Βιέννη, αν μια μέρα καθυστερούσε να έρθει ο Πολωνός βασιλιάς Σομπιέσκι με τα στρατεύματά του. Φανταστείτε τί θα γίνονταν στη Βιέννη. Θα είχε καταστραφεί από τις οθωμανικές ορδές. Θα είχε ερειπωθεί. Θα γεύονταν τα ίδια με τους Έλληνες.

Έτσι, τα βόρεια σύνορα της οθωμανικής αυτοκρατορίας καθορίστηκαν στην Τρανσυλβανία με τη συνθήκη του Κάρλοβιτς, το 1699, όπου μέγας Διερμηνέας ήταν ο ιατρός Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος ο εξ απορρήτων, του οποίου η σπουδαία διδακτορική του διατριβή στην ξακουστή Πάδοβα το 1664 στα λατινικά για την κυκλοφορία του αίματος, μεταφράστηκε και εκδόθηκε με την επιμέλεια του ομιλούντος για πρώτη φορά στα ελληνικά και έτσι γνωρίζουμε το περιεχόμενο της διατριβής αυτής.

Στην κατάσταση της σκλαβιάς και της τυραννίας, γενιές και γενιές πέρασαν με το όνειρο της λευτεριάς. Κι όλα τούτα τα χρόνια οι σκλαβωμένοι ραγιάδες προσέτρεχαν στον Πάπα και στις αυλές των χριστιανικών δυνάμεων, ανατολής και δύσης, ικετεύοντας τους να αποστείλουν στρατιωτική βοήθεια για την αποτίναξη του αλλόθρησκου δυνάστη τους. Όλες αυτές τις ενέργειες των σκλαβωμένων μπορεί κανείς να τις δει ιδιαίτερα στα βιβλία του Κων. Σάθα, «Η Τουρκοκρατούμενη Ελλάδα» και του Απόστολου Βακαλόπουλου, «Ιστορία του Νέου Ελληνισμού».

Του πνεύματος αυτού θα μνημονεύσουμε, από τα πολλά, ένα μόνο χαρακτηριστικό παράδειγμα, τα όσα γράφει ο Βενετός Διοικητής της Λευκάδας στον Δόγη της Βενετίας στις 5 Φεβρουαρίου του 1687: *«Δείγματα υποταγής μου έφεραν οι δημογέροντες των χωριών εκείνων όχι μόνον της περιοχής Αγράφων και Τρικάλων, αλλά και από την Λάρισαν και από τα Φάρσαλα έρχονται και προσφέρονται αυθορμήτως και δηλώνουν υποταγήν και υπόσχονται να συνεισφέρουν ετησίως διάφορα ποσά δια την συντήρησιν του στρατού και στόλου, ελπίζοντες ν' απαλλαγούν από την τυραννίαν των απίστων»*.

Σε αυτήν την νοοτροπία και πρακτική των σκλαβωμένων, τομή αποτελεί, Κυρίες και Κύριοι, το στρατηγικό σχέδιο της επανάστασης του Ρήγα Βελεστινλή για την αποτίναξη της τυραννίας και την απόκτηση της ελευθερίας, πρακτική που δικαιώθηκε μετά 24 χρόνια με την Επανάσταση του 1821.

Τα λόγια του Στρατηγού Μακρυγιάννη αποδίδουν περίτρανα το μεγάλο έργο του Ρήγα Βελεστινλή, που παρά το γεγονός ότι ανακόπηκε από την προδοσία από τον τυχάρπαστο, προσέξτε, Έλληνα έμπορο, με αποτέλεσμα τη σύλληψη του και στη συνέχεια το μαρτύριό του μαζί με άλλους επτά Συντρόφους του, όμως βλάστησε μετά λίγα χρόνια.

Τόνιζε ο στρατηγός Μακρυγιάννης το 1836: *«Μετά πολλούς αιώνας σκλαβιάς Ρήγας ο Βελεστινλής σπύρει τον σπόρον της ελευθερίας εις του έλληνας και τους ενθαρρύνει οδηγών αυτούς τον τρόπον της απελευθερώσεως των. Οι Έλληνες ενθουσιασθέντες και ενθαρρυσθέντες από τους λόγους του Ρήγα έλαβον τα όπλα υπέρ της ελευθερίας»*.

Γι' αυτό τονίζουμε πως ο Ρήγας είναι ο πατέρας της Ανεξαρτησίας.

Με την ομιλία και τη συζήτηση που θα επακολουθήσει θα παρουσιαστεί η όλη δραστηριότητα του Ρήγα, και θαδειχθεί ότι ήταν ένα καλά οργανωμένο στρατηγικό σχέδιο για την επανάσταση των σκλαβωμένων. Οι έρευνες μας με την ευκαιρία της επανέκδοσης των ολοκληρωμένων, για πρώτη φορά, Απάντων του Ρήγα έχουν συμβάλλει σημαντικά στην παρουσίαση του στρατηγικού σχεδίου του.

Ο Ρήγας γεννήθηκε το 1757 από ντόπιους γονείς στο Βελεστίνο Μαγνησίας. Το βαπτιστικό του όνομα ήταν «Ρήγας», και ως επώνυμο ο ίδιος χρησιμοποίησε το «Βελεστινλής», από το όνομα της γενέτειράς του, του Βελεστίνου, κατά τη συνήθεια των λογίων της εποχής του. Το γεγονός ότι εκεί βρίσκονται τα ερείπια της αρχαίας πόλεως των Φερών, οι μεταγενέστεροι συγγραφείς, το 1832, Κων. Κούμας και Χριστ. Περραιβός του δώσανε το επώνυμο «Φεραίος», ενώ ο ίδιος ουδέποτε το χρησιμοποίησε. Και στη μελέτη μας «Όνομα και καταγωγή του Ρήγα Βελεστινλή» το αποκαταστήσαμε, διορθώνοντας και τα Σχολικά βιβλία Ιστορίας, τα οποία ανέγραφαν το ανιστόρητο, πως τάχα το πραγματικό του όνομα ήταν το «Αντώνιος Κυριαζής».

Στη διαμόρφωση της επαναστατικής σκέψης του Ρήγα και τη εκπόνηση του συγκεκριμένου στρατηγικού του σχεδίου σημαντικό ρόλο θα διαδραμάτισαν, πρώτον **τα βιώματά του**, δεύτερον **οι μελέτες του** και τρίτον **τα ιστορικά γεγονότα της εποχής του**.

Από τη ζωή του στη γενέτειρά του ο Ρήγας είχε έντονα χαραγμένες τις φρικτές εικόνες της σκλαβιάς. Οι ραγιάδες ήταν στις διαθέσεις των εκπροσώπων της απολυταρχικής εξουσίας του σουλτάνου, όπως χαρακτηριστικά σημειώνει στο «Νέο Ανάχαρσι» (σελ.133), και το «Φυσικής απάνθισμα», (σελ. 106) διεκτραγωδώντας την τραγική κατάσταση των συμπατριωτών του χριστιανών κατοίκων του Βελεστίνου.

Η μαρτυρία του Ρήγα για την σκληρή συμπεριφορά των Οθωμανών της γενέτειράς του, του Βελεστίνου, επιβεβαιώνεται και από τους περιηγητές, (όπως του Λήκ), οι οποίοι τόνιζαν την αγριότητά τους. Επίσης, χαρακτηριστικά σημειώνει ο σύντροφός του, Χριστόφορος Περραιβός, πως ο Ρήγας τους έλεγε συχνά ότι οι αγριότεροι Οθωμανοί βρίσκονταν στο Βελεστίνο.

Και στον Θούριό του ο Ρήγας διεκτραγωδεί την σκληρή κατάσταση της σκλαβιάς,

*«Ως πότε...Να χάνωμεν αδέρφια, πατρίδα και γονείς,
Τους φίλους, τα παιδιά μας κι όλους τους συγγενείς;»*

Ωστόσο, στη γενέτειρά του και γενικότερα στη Θεσσαλία είχε την ευκαιρία να δει, να ψηλαφίσει, να αισθανθεί το μεγαλείο και την αρχαία δόξα του τόπου του, της σκλαβωμένης Ελλάδος. Στην «Επιτεδογραφία του Βελεστίνου», που είναι δικό του έργο, μνημονεύει υπολείμματα των αρχαίων Φερών, Τρόπαιον εις τον γυναικωνίτη του ναού του Αγίου Αθανασίου, ερύπιον ναού, ωρολόγι του ηλίου αρχαιότατο, γεφύρι όπου και μέγα μάρμαρο με επιγραφή.

Επίσης στον «Νέο Ανάχαρσι» μνημονεύει τις αρχαιότητες της Ιωλκού, το Αντρο του Κενταύρου Χείρωνος στο Πήλιο και δημοσιεύει μια είδηση για μία μεγάλη μαρμάρινη επιγραφή στο Βόλο καθώς επίσης αναγγέλλει στον επιστημονικό κόσμο της Ευρώπης τον τάφο του Ιπποκράτους στη Λάρισα.

Εκτός από τα βιώματα αυτά της σκληρής σκλαβιάς και της αρχαίας ένδοξης κληρονομιάς, στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του Ρήγα έπαιξαν ρόλο και οι μελέτες του: Από νωρίς μελετούσε αρχαίους Έλληνες συγγραφείς, αρχαίους γεωγράφους όταν ακόμη ήταν μαθητής στη Ζαγορά, διάβαζε Όμηρο όπως διαπιστώνεται στον «Νέο Ανάχαρσι», διορθώνοντας μάλιστα τον Γάλλο συγγραφέα για τη λαθεμένη παραπομπή του για τη Δωδώνη.

Παράλληλα όμως από νωρίς ο Ρήγας μελετούσε και τους συγγραφείς του Γαλλικού Διαφωτισμού. Ήδη από την ηλικία των 33 ετών ασχολούνταν με τα πολιτικοκοινωνικά θέματα, όπως δείχνει το γεγονός ότι μετέφραζε το βιβλίο του Μοντεσκιέ, *Πνεύμα των νόμων*, που αναφέρεται στη διάκριση των εξουσιών και στα πολιτικά συστήματα διακυβερνήσεως του κράτους. Χαρακτηριστικά σημειώνει στην τελευταία σελίδα του βιβλίου *Φυσικής απάνθισμα*, Βιέννη 1790, ότι το έχει μισομεταφρασμένο και ότι πρόκειται να το εκδώσει.

Στο «Φυσικής απάνθισμα» μας δίνει πληροφορίες ακόμη ότι μελετούσε τον Ρουσσώ. Στον πρόλόγό του έχει δύο κομμάτια στα γαλλικά που τα μεταφράζει στα ελληνικά και είναι από τον «Αιμίλιο» του Ρουσσώ, όπως έχει δείξει ο ιστορικός Λεάνδρος Βρανούσης.

Επίσης, μας δίνει την πληροφορία ότι **μελετούσε τα έργα του Βολταίρου**. Συγκεκριμένα στο κεφάλαιο «Περί παλιρροιών» του «Φυσικής απάνθισμα», ο Ρήγας αναφέρει ότι διάβαζε τα έργα του Βολταίρου, επισημαίνοντας ένα λάθος του, όταν υποστήριζε πως στη Μεσόγειο Θάλασσα δεν υπάρχουν παλίρροιες. Μάλιστα, ο Ρήγας κριτικάρει αυτήν την άποψη του Βολταίρου, που δείχνει τη δυναμική και το ανεξάρτητο του πνεύματός του, *«Πλήν συγχωρητέος, επειδή πάντοτε επισφαλείς αι επίνοιοι και των πλέον σοφών ανθρώπων»*.

Πράγματι ο Βολταίρος υποστήριζε ότι δεν υπήρχαν παλίρροιες στη Μεσόγειο θάλασσα, όπως για παράδειγμα γράφει στο έργο του «*Elemens de la plilosophie de Newton*, 1738», (III partie, ch.13), *«...ils oublient que la Méditerranée ne croupit point, quoiqu'elle n'ait point de marée»*.

Επί πλέον ο Ρήγας μελετούσε τη Γαλλική Εγκυκλοπαιδεία των Ντιντερώ και Ντ' Αλαμπέρτ, και λήμματά της τα μεταφράζει, όπως έχουμε δείξει στις μελέτες μας και τα μεταφέρει στο «Φυσικής απάνθισμα» **καταπολεμώντας τις δεισιδαιμονίες και προλήψεις**, που περιέχουν τη μοιρολατρεία και απάθεια.

Στο «Φυσικής απάνθισμα» ο Ρήγας αναγράφει και την θαυμάσια ρήση, **«Όποιος ελεύθερα συλλογάζεται, συλλογάζεται καλά»**, του Χάλλερ, διάσημου και πολυγραφότατου ιατρού του 18^{ου} αιώνας.

Εκτός από τα βιώματα και τις μελέτες του, τα **σημαντικά γεγονότα της εποχής** του συνέβαλαν στο να διαμορφώσει ο Ρήγας το συγκεκριμένο στρατηγικό σχέδιο. Ένα τέτοιο γεγονός ήταν τα «Τα Ορλωφικά», (1770), δηλ. οι επαναστατικές κινήσεις των σκλαβωμένων Ελλήνων κατά των Οθωμανών μετά την παρακίνηση του ναυάρχου Αλεξίου Ορλώφ, οι οποίες όμως πνίγηκαν στο αίμα λόγω της μη παροχής της υποσχόμενης βοήθειας εκ μέρους των Ρώσων.

Ένα δεύτερο σημαντικό γεγονός ήταν ο πόλεμος (1787-1792) μεταξύ Αυστρίας, Ρωσίας και Οθωμανικής Πύλης αντίστοιχα. Και ο πόλεμος αυτός κατέληξε στις μεταξύ τους συμφωνίες, του Συστόβ (1791) και Ιασίου (1792), διαψεύδοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τις ελπίδες των σκλαβωμένων για βοήθεια από τα χριστιανικά κράτη. Τη συνθήκη του Συστόβ ο Ρήγας την αναγράφει στη Χάρτα του, φύλλο 11, δίπλα στο Δούναβη στη Βουλγαρία.

Και ένα τρίτο μεγάλο ιστορικό γεγονός, που βίωσε ο Ρήγας, ήταν εκείνο της νέας πολιτειακής κατάστασης με την Γαλλική Επανάσταση (1789), με την κατάργηση της κληρονομικής εξουσίας καθώς και τις επιτυχίες στη συνέχεια πολεμικές δραστηριότητες του δημοκρατικού γαλλικού στρατού.

Κυρίες και Κύριοι,

Το στρατηγικό σχέδιο της επανάστασης του Ρήγα διαπιστώνεται αν μελετήσουμε όλο το συγγραφικό έργο του, αν ερευνήσουμε τα έγγραφα από τα Αρχεία της Βιέννης, τα σχετικά με την σύλληψη, ανάκριση, φυλάκιση και θανάτωσή του, που ήρθαν στο φως, μετά ένα αιώνα και πλέον από το μαρτύριο του, από τους Αιμ Λεγράν, Κων. Άμαντο και Ντούσαν Πάντελιτς.

Το στρατηγικό σχέδιο της επανάστασης του Ρήγα Βελεστινλή διακρίνεται σε τρία μέρη:

- α) Στην προετοιμασία της επανάστασης
- β) Στον ένοπλο αγώνα της επανάστασης
- γ). Στο πολιτικό μέρος μετά την επικράτησή της.

Α'. ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ο Ρήγας, ως πραγματικός επαναστάτης, στόχευε πρώτα να ανυψώσει το ηθικό των σκλαβωμένων, να τους δημιουργήσει την επαναστατική διάθεση και πνοή, απαραίτητα στοιχεία για να προετοιμασθούν οι σκλαβωμένοι για να πάρουν τα όπλα για τον ξεσηκωμό. Το υψηλό ηθικό των στρατιωτών είναι απαραίτητο στοιχείο για την επιτυχία του πολέμου.

Για το σκοπό του αυτό ο Ρήγας χρησιμοποίησε δύο βασικά στοιχεία της επικοινωνίας:

- α) την εικόνα**, με τα έντυπα και
- β) τον ήχο**, με τη μουσική του Θουρίου.

Έτσι, ο Ρήγας χρησιμοποιεί κατάλληλο εποπτικό υλικό, με σκοπό να επηρεάσει, να μετατρέψει τη συμπεριφορά των σκλαβωμένων, να ανυψώσει το ηθικό τους, να ενισχύσει την ιστορική τους συνείδηση.

Κατά τη σημαντική επαναστατική του χρονιά το 1797 ο Ρήγας εκδίδει τα «**Ολύμπια**», στα οποία μνημονεύει τα αγωνίσματα των Ολυμπιακών αγώνων της αρχαιότητας και παρατηρεί ότι και στις μέρες του πολλά ολυμπιακά αγωνίσματα διατηρούνται στην Θεσσαλία και σ' όλη την Ελλάδα, θέλοντας έτσι να υπενθυμίσει την ιστορική συνέχεια των Ελλήνων. Το έργο αυτό με τη συστηματική έρευνά μας οριστικά πλέον αποδίδεται στον Ρήγα και όχι σε κάποιο φίλο του, όπως έχει μέχρι πρόσφατα υποστηριχθεί.

Επίσης εκδίδει τον «**Νέο Ανάχαρσι**» με πολλές πολιτικοκοινωνικές παρατηρήσεις του, θέλοντας να δείξει την αρχαία δόξα και κληρονομιά. Με τον τρόπο αυτό προσπαθεί να συνδέσει τον αρχαίο με τον σύγχρονο Ελληνισμό, τονίζοντας την διαχρονικότητα του και ενισχύοντας την ιστορική μνήμη των σκλαβωμένων. Γι' αυτό εξάλλου δίπλα στα αρχαία τοπωνύμια βάζει τα αντίστοιχα σύγχρονα τοπωνύμια, Φερές-Βελεστίνο, Αίγιο-Βοστίτζα, Λευκάς-Αγία Μαύρα κ.εξ.

Εικόνα Μ. Αλεξάνδρου

Επί πλέον σε μια εποχή, το 1797, κατά την οποία ο Ναπολέων Βοναπάρτης εκθειάζοταν ως ελευθερωτής των λαών και τα στρατεύματά του βρισκότανε δίπλα στην ηπειρωτική Ελλάδα, στα Ιόνια νησιά, και αρκετοί Έλληνες (Κοραΐς, Περραιβός, Μαρτελάος κ.ά) του έπλεκαν ύμνους, ο Ρήγας Βελεστινλής δεν γράφει υπέρ του Ναπολέοντα ούτε μια λέξη, ούτε ένα στίχο.

Αντίθετα, τη χρονιά εκείνη, που ο Ναπολέων βρισκόταν στην Ιταλία και είχε καταλύσει τη Βενετική εξουσία, ο Ρήγας προσφέρει στους σκλαβωμένους, στους ραγιάδες, για σύμβολο, για πρότυπο αγωνιστικότητας και αποφασιστικότητας τον Μέγα Αλέξανδρο. Τυπώνει την εικόνα του, που περιβάλλεται από τους τέσσερις στρατηγούς του, τον Αντίγονο τον Κάσσανδρο, τον Πτολεμαίο και τον Σέλευκο, και τις παραστάσεις, με την θριαμβευτική είσοδο του Μ. Αλεξάνδρου στην Βαβυλώνα, την φυγή των Περσών στη μάχη του Γρανικού ποταμού, την οικογένεια του Δαρείου να προσκυνά τα πόδια του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Μάλιστα γράφει και τη φράση ότι ο Μ. Αλέξανδρος «εχάλασεν την αυτοκρατορίαν των Περσών», θέλοντας έτσι συνειρμικά να τους δώσει ένα μήνυμα, πως θα πρέπει και αυτοί να «χαλάσουν» τη σύγχρονη αυτοκρατορία των Οθωμανών, που τους τυραννεί.

Γι' αυτό εξ άλλου και στον *Ύμνο Πατριωτικό* του ο Ρήγας αναφωνεί στην 33 στροφή:

«Αλέξανδρε τώρα να βγής
Από τον τάφον και να ιδής
Των Μακεδόνων πάλιν
ανδρείαν την μεγάλην
πώς τους εχθρούς νικούνε
με χαρά στη φωτιά».

Θούριος

Ο Ρήγας Βελεστινλής χρησιμοποιεί στο στρατηγικό του σχέδιο και τον ήχο, την μουσική. Γνωρίζει τη δυναμική της για να εμψυχώσει τους σκλαβωμένους, να τους εμψυχήσει την επαναστατική πνοή για τον ξεσηκωμό. Συνθέτει τον «Θούριο». Η λέξη «θούριος» σημαίνει ορμητικός, πολεμικός μαινόμενος. Και ο Ρήγας την δανείζεται από τους αρχαίους συγγραφείς διότι δεν ήταν σε χρήση στην εποχή του. Έκτοτε εισάγεται στο νεοελληνικό λεξιλόγιο και γίνεται συνώνυμος με την επανάσταση.

Ο Θούριος είναι με απλά λόγια γραμμένος, για να είναι κατανοητός στο λαό. Δεν χρειάζονται υποσημειώσεις και επεξηγήσεις, όπως άλλες αξιόλογες ποιητικές δημιουργίες της προεπαναστατικής εποχής. Με χαρακτηριστικές εικόνες διεκτραγωδεί την κατάσταση της σκλαβιάς και ωθεί τους σκλαβωμένους στον τιτάριο του πολέμου αγώνα:

*Ως πότε παλληκάρια να ζούμεν στα στενά
Μονάχοι σαν λιοντάρια, στες ράχες, στα βουνά;
Σπηλιές να κατοικούμεν, να βλέπουμεν κλαδιά,
να φεύγαμ' απ' τον κόσμο, για την πικρή σκλαβιά;
Να χάνωμεν αδέρφια, Πατρίδα και γονείς,
Τους φίλους, τα παιδιά μας κι όλους τους συγγενείς;*

Και στη συνέχεια αναφωνεί το απαράμιλλο:

*Κάλλιο 'ναι μιας ώρας ελεύθερη ζωή,
Παρά σαράντα χρόνοι σκλαβιά και φυλακή.*

Είναι η εμπειρία των σαράντα χρόνων της ζωής του, όταν έγραφε τον Θούριο.

Ωστόσο, ο Ρήγας στον Θούριό του αναιρεί την επικρατούσα τότε άποψη της ελληνικής διανόησης και ιδιαίτερα των Φαναριωτών πως υπηρετώντας τον Σουλτάνο θα γίνει η άλωση της εξουσίας. Γι' αυτό και διακηρύσσει:

*Τι σ' ωφελεί αν ζήσης και είσαι στη σκλαβιά;
Στοχάσου πως σε ψένουν καθ' ώραν στη φωτιά.
Βεζύρης, Δραγουμάνος, Αφέντης κι αν σταθής,
Ο Τύραννος αδικώς σε κάμεις να χαθής.*

Και ο Ρήγας φέρνει αδιάψευστα παραδείγματα Ελλήνων που υπηρέτησαν τον σουλτάνο, για την κατανόησή της άποψής του, που είναι όπως επισημαίνει καθρέπτης για να δουν την πραγματικότητα:

*Ο Σούτζος κι ο Μουρούζης, Πετράκης, Σκαναβής,
Γκίκας και Μαυρογένης, καθρέπτης είν' να ιδής.
Ανδρείοι καπετάνοι, παπάδες, λαϊκοί,
Σκοτώθηκαν κι αγάδες με άδικον σπαθί».*

Στον επαναστατικό του παιάνα ο Ρήγας συνδύασε ακόμη το τραγούδι με το χορό. Ταιριασμένα μαζί, χορός και τραγούδι, ωθούν τους σκλαβωμένους στη μέθεξη της επανάστασης. Ο ίδιος άλλωστε στις συγκεντρώσεις των συντρόφων του στα σπίτια της Βιέννης συνήθιζε και τραγουδάγε με την φλογέρα του τον Θούριο και συνάμα χόρευε. Γράφουν χαρακτηριστικά τα ανακριτικά Βιενναία έγγραφα:

«Κατά τον Σεπτέμβριον του έτους τούτου (του 1797) ο Ρήγας Βελεστινλής τραγούδησε εν τη οικία του Αργέντη, παρισταμένου τούτου και του Έλληνος Θεοχάρη, ύμνον ελευθερίας...και δή χορεύων περί την τράπεζαν».

Ο Ρήγας γνώριζε καλά πως επανάσταση ενάντια στην τυραννία του σουλτάνου δε γίνεται με στιχουργήματα. Μόνο με παιάνες, με επαναστατικά ορμητικά τραγούδια επιτυγχάνεται το ξεσήκωμα του λαού. Πράγματι, όσοι ραγιάδες έκτοτε άκουγαν του Ρήγα τον Θούριο νοιώθανε ν' αλλάζει για αγώνα και θυσία η ψυχή τους.

Ο Κολοκοτρώνης, ο Γέρος του Μωριά χαρακτηριστικά ομολογεί, *«Εφύλαξα πίστιν εις την παραγγελίαν του Ρήγα, και ο Θεός με αξίωσεν και εκρέμασα φούντα εις το Γένος μου, ως στρατιώτης του. Χρυσή φούντα δεν εστόλισε ποτέ το σπαθί μου, όταν έπαιρνα δούλευσιν εις ξένα κράτη»*, ακολουθώντας ο Κολοκοτρώνης κατά γράμμα τη διακήρυξη του Ρήγα,

*«Κάλλιο για την πατρίδα κανέναν να χαθή
ή να κρεμάση φούντα για ξένον στο σπαθί»*, (Θούριος, στίχ. 57-58).

Για να μαθαίνεται εύκολα ο Θούριος και γρήγορα να διαδίδεται, ο Ρήγας δεν καταγράφει τη μουσική σημειολογία, τις νότες του. Σημειώνει μονάχα ότι θα τραγουδιέται στον σκοπό ενός πολύ γνωστού και πλατιά διαδεδομένου τραγουδιού της εποχής του, στο *«Μιά προσταγή μεγάλη»*, που αναφέρονταν στα κατορθώματα του Λάμπρου Κατσώνη, του οποίου οι αγώνες είχαν αναπτρώσει τις ελπίδες των Ελλήνων για την πολυπόθητη λευτεριά. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο Θούριος διαδόθηκε σε όλον τον Ελληνικό χώρο. Έχει βρεθεί σε πέντε παραδοσιακές μουσικές παραλλαγές, δηλωτικό πως πλατιά διαδόθηκε, σε διάφορα μέρη του Ελληνικού χώρου και οι μελωδίες του προσαρμόζονταν στα μουσικά ιδιώματα της κάθε περιοχής. Είναι αναρτημένες στην Ιστοσελίδα της Επιστημονικής μας Εταιρείας.

Ο Ρήγας και τον **ψυχολογικό παράγοντα** χρησιμοποιεί για να πετύχει τους σκοπούς του. Κάνει χρήση του Όρκου, που τον ακολουθούν μετέπειτα οι Φιλικοί και οι αγωνιστές του 1821. Βάζει τους σκλαβωμένους να ορκισθούν στην απόφασή τους για επανάσταση, με βαρύ τίμημα στην αθέτηση του όρκου τους:

*«Κι άν παραβώ τον όρκον, ν' αστράψ' ο Ουρανός
Και να με κατακάψη να γένω σαν καπνός»*, (Θούριος, στίχ. 39-40).

Επίσης, έπρεπε να καταρρίψει, ως μύθο, την διάχυτη πεποίθηση ότι τα οθωμανικά στρατεύματα ήταν ανίκητα, γι' αυτό και φέρνει το συγκεκριμένο παράδειγμα των *«Τκιρζιανλήδων»*, λαός που επαναστάτησε στην περιοχή της Θράκης. Βροντοφωνεί στον Θούριό του πως ο Σουλτάνος δεν είναι τόσο δυνατός, όσο οι σκλαβωμένοι νομίζουν:

*«Ποτέ μην στοχασθήτε πως είναι δυνατός
Καρδιοχτυπά και τρέμει σαν λαγός κι αυτός
Τριακόσιοι Γκιρζιανλήδες τον έκαμαν να διή
Πως δεν μπορεί με τόπια, μπροστά τους να εβγή»*,
(Θούριος, στίχ. 111-114).

Ο Ρήγας, προσέξτε, χρησιμοποιεί τον αριθμό «τριακόσιοι» για να παραπέμψει συνειρμικά τους σκλαβωμένους στην ανδρεία των τριακοσίων του Λεωνίδα.

Ήταν ακόμη ο Ρήγας και πολύ μεθοδικός στο στρατηγικό του σχέδιο. Προσπαθεί να ενώσει όλους τους σκλαβωμένους λαούς που βρίσκονταν κάτω από την Οθωμανική τυραννία, στον αγώνα της επαναστάσεώς του. Η δύναμη εν τη ενώσει. Γι' αυτό απευθύνει προσκλητήριο σε όλους τους λαούς του Βαλκανικού χώρου και αναφωνεί:

*«Βουλγάροι κι Αρβανίτες, Αρμένιοι και Ρωμιοί,
αράπηδες και άσπροι, με μιά κοινή ορμή,
για την Ελευθερίαν να ζώσωμεν σπαθί,
πως είμασθ' αντρειωμένοι, παντού να ξακουσθή»,*

(Θούριος, στίχ. 45-48).

Εξάλλου στα «Δίκαια του Ανθρώπου» στο άρθρο 34, ο Ρήγας προσθέτει και το συγκεκριμένο παράδειγμα *«Ο Βούλγαρος πρέπει να κινείται, όταν πάσχη ο Έλλην. Και τούτος πάλιν δι' εκείνον. Και αμφοτέροι δια τον Αλβανόν και Βλάχον».*

Στον Θούριό του ο Ρήγας απευθύνει προσκλητήριο στους Έλληνες που εξ αιτίας της σκλαβιάς ξενιτεύτηκαν. Τους προσκαλεί να επιστρέψουν και να στρατευθούν για την λευθεριά τώρα που η επανάσταση ξεκινά, τονίζοντας ότι ενδοξότερο είναι το να πεθάνει κανείς για την πατρίδα του:

*«Οσ' απ' την τυραννίαν πήγαν στην ξενιτιά,
Στον τόπον τους καθένας ας έλθη τώρα πιά.
Ως πότε οφφικιάλιος, (αξιωματούχος) σε ξένους βασιλείς;
Έλα να γίνης στύλος δικής σου της φυλής.
Κάλλιο για την πατρίδα κανένας να χαθή».*

(Θούριος, στίχ.49-50, 55-57).

Επί πλέον ο Ρήγας στον Θούριο του τονίζει και των προγόνων την ανδρεία για την ελευθερία, προβάλλοντάς τους ως παράδειγμα, με σκοπό οι επαναστατημένοι راγιαδες να τους μιμηθούν:

*«Πώς οι προπάτορές μας ωρμούσαν σαν θεριά
για την ελευθερίαν πηδούσαν στη φωτιά.
Ετζι κ' ημείς, αδέλφια, ν' αρπάζωμεν για μιά
Τ' άρματα, και να βγούμεν απ' την πικρή σκλαβιά»,
(Θούριος, στίχ. 116-120).*

Στον Θούριό του ο Ρήγας επισημαίνει μεταξύ των άλλων και τη θαλάσσια ελληνική δύναμη, ενώ παράλληλα προστάζει τους Έλληνες ναύτες που ήταν στην Τούρκικη αρμάδα να την κάψουν (στίχ. 77-82):

*«Δελφίνια της θαλάσσης, αζδέρια των νησιών,
σαν αστραπή χυθήτε, χτυπάτε τον εχθρόν.
Της Κρήτης και της Νύδρας θαλασσινά πουλιά,
Καιρός είν' της Πατρίδος ν' ακούστε τη λαλιά.
Κι' όσ' είστε στην αρμάδα, σαν άξια παιδιά,
Οι Νόμοι σας προστάζουν να βάλετε φωτιά».*

Ο Θούριος είχε μεγάλη διάδοση στον Βαλκανικό χώρο. Κυκλοφορήθηκε σε χειρόγραφη κυρίως μορφή, διότι λίγα αντίτυπα από την έκδοση του Ρήγα σώθηκαν από την κατάσχεση μετά την προδοσία. Και ξέρουμε πολλά παραδείγματα από τον αντίκτυπο που είχε ο Θούριος στην ψυχή και στο ηθικό των σκλαβωμένων.

Ο Γάλλος φιλέλληνας Φωριέλ στα χρόνια του Αγώνα, το 1824, κυκλοφόρησε στο Παρίσι το βιβλίο του με τα ελληνικά δημοτικά τραγούδια. Σ' αυτά εντάσσει και τον Θούριο, αν και δεν είναι δημοτικό τραγούδι, απόδειξη της πλατιάς διάδοσής του, που είχε γίνει κτήμα του λαού. Επί πλέον μνημονεύει και την επίδρασή που ασκούσε ο Θούριος στο λαό. Σημειώνει ένα χαρακτηριστικό γεγονός, που διαδραματίστηκε το 1815 σε χάνι της Ηπείρου. Ένα παλληκάρι από το χάνι πλησιάζει τον ταξιδευτή, που

είχε καταφθάσει. Βγάζει απ' τον κόρφο του ένα χειρόγραφο και τον παρακαλεί παράμερα να του το διαβάσει. Κι' όσο ο ταξιδιώτης διάβαζε το χειρόγραφο, τόσο η όψη του παλληκαριού μεταμορφωνόταν, μεταρσιωνόταν, φούντωνε, βούρκωνε και δάκρυα κυλούσαν από τα μάτια του. Άκουγε τον Θούριο. Κι' όταν ρωτήθηκε αν για πρώτη φορά ακούει το *Ως πότε παλληκάρια*, απάντησε, ότι κάθε φορά, που άνθρωπος γραμματιζόμενος περνά από το χάνι, το χειρόγραφο από τον κόρφο του βγάζει για να ακούσει του Θουρίου τις προσταγές.

Ακόμη ο Αλέξανδρος Υψηλάντης με τους επαναστάτες του τραγουδώντας τον Θούριο ξεκίνησαν την επανάσταση το 1821. Ο φλογερός "Θούριος" του Ρήγα ήταν το αγαπημένο άσμα του Αλέξανδρου Υψηλάντη, όπως σημειώνει ο Ι. Φιλήμων, *Φιλική Εταιρεία*, σελ. 101. Και οι Σουλιώτες του Μπότσαρη με τους ήχους των ασμάτων του Ρήγα στις μάχες εφορούσαν.

Παρόμοια, ο Άνθιμος Γαζής στη διακήρυξή του προς τον λαό της Θεσσαλομαγνησίας το 1821, που επαναστάτησαν, παραθέτει στίχους από τον Θούριο, τονίζοντας επί πλέον πως θα πρέπει σύμφωνα με τις "*Διδαχές*" του Ρήγα, δηλ. το Σύνταγμά του, να συγκροτηθεί το κράτος μετά την Επανάσταση.

Ο Γεώργιος Τερτσέτης, γραμματέας του Κολοκοτρώνη, χαρακτήρισε τον Θούριο ως «*το ιερότερον άσμα της φυλής μας*». Μάλιστα τόνιζε ότι τα τραγούδια του Ρήγα «*Ως σάλπιγγες εις την Ιεριχώ εγκρέμισαν τα τείχη της Τριπολιτσάς, ετίναξαν εις τον αέρα με τους αλλοφύλους τα φρούρια της Μονεμβασιάς, του Ναυπλίου, των Αθηνών και τα τρικάταρτα του εχθρού*». Και με έμφαση ο Τερτσέτης συμπληρώνει, «*Τα λογιωτατίστικα άσματα, δεν εγκρέμισαν ποτέ, δεν σαλεύουν ούτε την αράχνην του κοκόρου της καμινάδας*». Ξεκάθαρα υποδηλώνει ότι μόνον ο επαναστατικός παιάνας, ο Θούριος του Ρήγα, θα μπορούσε να ξεσηκώσει τους σκλαβωμένους ραγιάδες για την επανάσταση, για το ιδανικό της ελευθερίας.

Ο Ρήγας με τον Θούριό του και τα επαναστατικά του κείμενα δίνει και ένα άλλο σημαντικό μήνυμα, η αποτίναξη της τυραννίας και η απόκτηση της Ελευθερίας θα πρέπει να στηριχθεί στις ντόπιες δυνάμεις των σκλαβωμένων, τους οποίους προσκαλεί σε επανάσταση. Θα είχε στο νου του ο Ρήγας των συμπατριωτών του Δημητριάων, οι οποίοι τόνιζαν στη *Γεωγραφία Νεωτερική*, που εκδόθηκε στη Βιέννη το 1791: «*Αλίμονο εις εκείνον οπού δεν ημπορεί να διαφενδεύση μόνος του την ελευθερία του*».

Πρέπει να τονιστεί ότι στον Θούριό του, όπως και στα άλλα κείμενά του, ο Ρήγας δεν απευθύνει καμιά έκκληση για βοήθεια στις μεγάλες τότε δυνάμεις. Κάτι πρωτόγνωρο για τον Ελληνισμό, που μέχρι τότε οι σκλαβωμένοι Έλληνες για την απόκτηση της ελευθερίας τους προσέβλεπαν στις μεγάλες δυνάμεις της Ανατολής και της Δύσης. Και λίγα χρόνια αργότερα, το 1821, οι εμψυχωμένοι από τον Θούριο επαναστάτες ραγιάδες αυτήν τη σύσταση του Ρήγα ακολουθούν.

Β'. Ο ΕΝΟΠΛΟΣ ΑΓΩΝΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΤΙΝΑΞΗ ΤΗΣ ΣΚΛΑΒΙΑΣ

Γνώριζε καλά ο Ρήγας πως χωρίς στρατιωτική νίκη δεν θα αποκτιόταν η ελευθερία. Γι' αυτό στο στρατηγικό σχέδιο της επανάστασής του, ο Ρήγας εκτός από την ενθάρρυνση και εμψύχωση των σκλαβωμένων, που παίζει καθοριστικό ρόλο στην πορεία της επανάστασης, περιλάμβανε και τον ένοπλο αγώνα για την επιτυχία της επανάστασής του.

Στον «Θούριο» ο Ρήγας εξάλλου καταχωρίζει πολλές οδηγίες στρατιωτικού περιεχομένου. Δίνει οδηγίες για τις χερσαίες και τις ναυτικές ελληνικές δυνάμεις. Συγκεκριμένα γνώριζε ο Ρήγας ότι πολλοί Έλληνες βρίσκονταν σε ξένους στρατούς, ως απλοί στρατιώτες ή ως αξιωματικοί. Όπως για παράδειγμα στο Βασίλειο της Νεαπόλεως υπήρχε σύνταγμα με πολλούς Έλληνες, καθώς και στο ρωσικό στρατό αρκετοί πάλι Έλληνες υπηρετούσαν. Γι' αυτό ο Ρήγας καλεί προσκλητήριο να έρθουν στην πατρίδα και να αγωνιστούν για την ελευθερία της. Τονίζοντας το απαράμιλλο πως είναι ενδοξότερο να πεθάνει κανείς για την πατρίδα του, από το να υπηρετεί τους ξένους.

Ακόμη, ο Ρήγας ήταν ενήμερος για την άσχημη πολιτική κατάσταση της οθωμανικής αυτοκρατορίας καθώς και για τις διασπαστικές τάσεις πολλών πασάδων, που κατ' αυτόν τον τρόπο αποδυναμώνονταν η κεντρική εξουσία του σουλτάνου. Στον «Θούριο» του μνημονεύει τον πασά του Βιδινίου Πασβάντζογλου, και τους πασάδες Γεωργιάς, Προύσας, Χαλεπιού και της Αιγύπτου καθώς και τον λαό στη Θράκη Γκιρζιανλήδες. Όλοι τους εναντιώνονταν στον σουλτάνο.

Για την επιτυχία του ένοπλου αγώνα, ο Ρήγας θεωρούσε απαραίτητο στοιχείο την **στρατιωτική εκπαίδευση** των υποδούλων σύμφωνα με τις ισχύουσες σύγχρονες απόψεις της τέχνης του πολέμου. Όμως οι σκλαβωμένοι ραγιάδες ήταν απαίδευτοι στην τέχνη του πολέμου. Μόνο οι πληθυσμοί των Μανιατών και Σουλιωτών και οι κλεφταρματολοί ήταν εκπαιδευμένοι στον πόλεμο, στα άρματα.

Γι' αυτό και ο Ρήγας μεταφράζει το εγχειρίδιο περί πολεμικής τέχνης του Αυστριακού στρατάρχη von Khevenhuller, («Maximes du guerre») και το τυπώνει με τον τίτλο «**Στρατιωτικόν Εγκόλπιον**» με σκοπό να χρησιμοποιηθεί για την στρατιωτική εκπαίδευση των σκλαβωμένων Ελλήνων. Πράγματι οι εμπειρίες από την έκρηξη της Επανάστασης του 1821 έδειξαν ότι τον πρώτο καιρό οι περισσότεροι επαναστάτες ήταν άμαθοι στην τέχνη του πολέμου. Οι μαρτυρίες είναι πολλές και συνοπτικά μνημονεύονται στο βιβλίο του Απόστολου Βακαλόπουλου, *Τα Ελληνικά Στρατεύματα του 1821*. Φαίνεται ξεκάθαρα πόσο προνοητικός και ρεαλιστής ήταν ο Ρήγας με το στρατηγικό του σχέδιο.

Δυστυχώς, δεν έχει βρεθεί μέχρι τώρα αντίτυπο αυτής της μετάφρασης και έκδοσης γιατί κατασχέθηκαν από την αυστριακή αστυνομία αμέσως μετά την προδοσία. Και όσα ξέρουμε για το Στρατιωτικό Εγκόλπιο, τα γνωρίζουμε από τα Ανέκδοτα έγγραφα των Αρχείων της Βιέννης των Λεγράν και Αμάντου. Από τη Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου έχουμε πάρει αντίγραφο της γαλλικής μετάφρασης του «Maximes du guerre», έκδοση του 1771, την οποία πιθανότατα ο Ρήγας χρησιμοποίησε και έχει μεταφραστεί από τον καθηγητή Δημήτριο Παντελοδήμο με σκοπό να το εκδώσουμε με σχετικό σχολιασμό.

Για το πόσο σημαντική ήταν αυτή η ενέργεια του Ρήγα, να μεταφράσει δηλαδή και να τυπώσει το βιβλίο με την σύγχρονη πολεμική τέχνη, διαπιστώνεται από όσα διατυπώνει ο Ανώνυμος ο Έλλην στην *Ελληνική Νομαρχία* του, στα 1806, μόλις οκτώ χρόνια μετά το μαρτύριο του Ρήγα. Χαρακτηριστικά επισημαίνει:

«Των αρμάτων η επιστήμη είναι διεξοδικωτάτη καί χρειάζεται έν πόνημα όχι μικρόν περί αυτής, δια το οποίον οι νυν Έλληνες μεγάλην χρείαν έχουσι καί άμποτες κανέναν φιλογενής να το κατορθώση, δια να μάθωσιν όλοι, πόσον η τέχνη του πολέμου είναι μεγάλη».

Ο συγγραφέας της ελληνικής Νομαρχίας δεν γνώριζε ότι ο Ρήγας είχε μεταφράσει το Στρατιωτικό Εγκόλπιο, διότι όλα τα αντίτυπα που βρίσκονταν στο τυπογραφείο μετά την προδοσία και σύλληψη του Ρήγα κατασχέθηκαν και καταστράφηκαν.

Ας προστεθεί ότι ο Ρήγας στο Σύνταγμά του, στο άρθρο 109, καθιερώνει την στρατιωτική εκπαίδευση και των γυναικών:

«Όλοι οι Έλληνες είναι στρατιώται. Όλοι πρέπει να γυμνάζονται εις τα όρματα και να ρίχνουν εις το σημάδι. Όλοι πρέπει να μανθάνουν την τακτική. Ως και αι Ελληνίδες βαστούν μιζράκια (τόξα) εις το χέρι, αν δεν είναι επιτήδεια εις το τουφέκι».

Ένα άλλο ενδιαφέρον σημείο είναι εκείνο, που ο Ρήγας παραθέτει στο Παράρτημα του Συντάγματός του, για τη χρησιμοποίηση της ξιφολόγχης από τους στρατιώτες:

«Όλοι οι Έλληνες στρατιώται έχουν μίαν μπαγιονέταν (=ξιφολόγχη), την οποίαν φορούν εις την μέσην των ωσάν χαντζιάρι, και εν καιρώ ανάγκης ή παρατάξεως την περνούν εις το τουφέκι».

Γνωρίζουμε ότι οι Έλληνες επαναστάτες το 1821 αντιμετώπισαν έντονα την έλλειψη της ξιφολόγχης, σύμφωνα με μαρτυρίες, οι οποίες μνημονεύονται στο βιβλίο του Απόστολου Βακαλόπουλου, *Τα ελληνικά στρατεύματα του 1821*, (σελ. 190), όπου τονίζεται πως «Ο αιγυπτιακός τακτικός στρατός έχει τελειότερα όπλα και το πλεονέκτημα της λόγχης, που την προσάρμοζαν επάνω στο όπλο» και παραπέμπει εις του Φωτάκου τα *Απομνημονεύματα*, (τόμ. 2, σελ. 258). Ο Ρήγας είχε επισημάνει την σημασία της ξιφολόγχης στην επιτυχία της μάχης.

Στο στρατηγικό του σχέδιο ο Ρήγας περιλάμβανε και το σχεδιασμό της έναρξης του ένοπλου αγώνα. Αποκαλυπτικά είναι τα έγγραφα ανάκρισης του Ρήγα και των συντρόφων του, που περιέχονται στα Ανέκδοτα έγγραφα των Αρχείων της Βιέννης. Η επανάστασή του θα άρχιζε από Πελοπόννησο, τις περιοχές της Μάνης όπου βρίσκονταν οι εμπειροπόλεμοι Μανιάτες. Μετά θα προχωρούσε να ελευθερώσει την υπόλοιπο Πελοπόννησο και με την παράλληλη στρατιωτική εκπαίδευση των υποδούλων, θα βάδιζε προς την Ήπειρο, όπου ανθούσε το άλλο μέρος του εμπειροπόλεμου ελληνικού πληθυσμού, οι Σουλιώτες. Από εκεί θα προχωρούσε, σε τόξο, να επαναστατήσει και να ελευθερώσει την υπόλοιπο Ελλάδα και τις άλλες Βαλκανικές περιοχές.

Και πράγματι η εξέγερση του 1821 από την Πελοπόννησο άρχισε, όπως ήθελε να εφαρμόσει και ο Ρήγας στο σχέδιό του. Αντίθετα, απέτυχε, ως γνωστόν, η επανάσταση στις Παραδουνάβιες περιοχές, στις οποίες ωστόσο ο Ρήγας ζούσε και τις γνώριζε καλά. Αλλά, ως στρατιωτικός νους ήξερε πολύ καλά ότι δεν θα είχε επιτυχία η έναρξη της επανάστασης του από εκείνα τα μέρη, γι' αυτό και στράφηκε προς την Πελοπόννησο.

Πρέπει να επισημανθεί ότι ο Ρήγας στήριζε την επανάστασή του στις ντόπιες, γηγενείς δυνάμεις των σκλαβωμένων κι όχι στη βοήθεια των μεγάλων της εποχής του. Πουθενά στα έργα του, στον «Θούριο», στο Σύνταγμα ο Ρήγας δεν καταχωρίζει έκκληση στις ξένες δυνάμεις για βοήθεια. Γνώριζε ότι οι ξένες δυνάμεις ενδιαφέρονται για τα συμφέροντά τους κι' όχι για τα συμφέροντα των σκλαβωμένων. Τακτική που ακολούθησαν αργότερα οι πρόγονοι μας επαναστάτες του 1821.

Γ). ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Το στρατηγικό όμως σχέδιο της επανάστασης του Ρήγα δεν σταματούσε στην προετοιμασία και στον ένοπλο αγώνα, όπως συνήθως συμβαίνει στις εξεγέρσεις. Ο Ρήγας προχωρούσε και στην εδραίωσή της, στις περιοχές που θα ελευθερώνε από την Οθωμανική τυραννία, δημιουργώντας νέο πολιτειακό καθεστώς. Ο Ρήγας έδινε μεγάλη σημασία στο τι θα γίνει αμέσως μετά τη στρατιωτική νίκη. Πίστευε ότι η

αναρχία είναι μορφή τυραννίας, όπως το τονίζει και στο Θούριό του, «κι αναρχία μοιάζει τη σκλαβιά».

1. Το Σύνταγμα

Για το λόγο αυτό πριν από την αναχώρηση του από τη Βιέννη για την Ελλάδα ετοίμασε το Σύνταγμά του, ώστε μετά την στρατιωτική νίκη ο ελεύθερος Βαλκανικός χώρος να διοικηθεί με ένα συγκεκριμένο δημοκρατικό Σύνταγμα. Γι' αυτό λέμε ότι ο Ρήγας ήταν και πολιτικός νους. Μετέφρασε από τα Γαλλικά το Σύνταγμα του 1793, και το ονόμασε «Νέα Πολιτική Διοίκηση», για να κάνει την αντίθεση στην παλιά απολυταρχική διοίκηση του σουλτάνου. Περιέχει την Επαναστατική Προκήρυξη, τα Δίκαια του Ανθρώπου, το Σύνταγμα και τον Θούριο. Σε μία εποχή σκλαβιάς και τυραννίας ο Ρήγας είχε την πρόνοια να συντάξει τον πρώτο Καταστατικό Πολιτειακό Χάρτη του Βαλκανικού χώρου.

Με την Επαναστατική Προκήρυξη, της οποίας το μεγαλύτερο μέρος είναι κείμενο του Ρήγα θα διακήρυχne σε όλα τα έθνη το δίκαιον της ένοπλης εξέγερσης κατά της τυραννικής εξουσίας του Σουλτάνου. Δημιουργούσε κατ' αυτόν τον τρόπο το δίκαιον για τη νομιμότητα του επαναστατικού κινήματος, για να έχει την πολιτική αναγνώριση. Είναι μία πολύ σωστή πολιτική ενέργεια, μεθοδευμένη κίνηση για να υποστηρίξει τα δίκαια του αγώνα των σκλαβωμένων.

Στη «Νέα Πολιτική Διοίκηση» διακηρύσσονται η ισότητα των πολιτών έναντι των νόμων, η ατομική και εθνική ελευθερία, η ελευθερία έκφρασης των ιδεών, των θρησκευτικών πεποιθήσεων, των συγκεντρώσεων, η ελευθερία του τύπου, η ασφάλεια των πολιτών, το δικαίωμα της ιδιοκτησίας, η κατάργηση της δουλείας, η αντίσταση στη βία και αδικία κ. ά. Ωστόσο, ο Ρήγας πρόσθεσε και πολλά δικά του κείμενα στο Γαλλικό Σύνταγμα του 1793, το οποίο μετέφρασε και είχε ως πρότυπο, τα οποία δείχνουν την πρωτοποριακή πολιτική σκέψη του. Ενδεικτικά μνημονεύονται η υποχρεωτική εκπαίδευση όχι μόνο των αγοριών αλλά και των κοριτσιών («Δίκαια του Ανθρώπου», άρθρο 22), διάταξη που για πρώτη φορά καταχωρίζεται σε Σύνταγμα, η στρατιωτική άσκηση των γυναικών, θεωρούμενος ίσως ως ο εισηγητής της ισότητας ανδρών και γυναικών στην εποχή του. Η προστασία των πολιτών από την τοκογλυφία, η υπεράσπιση της δημοκρατίας από εκείνους που την επιβουλεύονται («Δίκαια του Ανθρώπου», άρθρο 35), η κατάργηση της θανατικής ποινής, κ. ά.

Ακόμη τονίζει ότι οι δημοκρατικοί πολίτες θα πρέπει να συμμετέχουν ενεργά στα κοινά και να υπερασπίζονται τους δημοκρατικούς θεσμούς, θεωρώντας την υποχρέωση αυτή «*το πλέον ιερόν από όλα τα δικάιά του και το πλέον απαραίτητον από όλα τα χρέη του*», από όλες τις υποχρεώσεις τους προς την πατρίδα. Ο Ρήγας προσφέρει κατ' αυτόν τον τρόπο και ένα σημαντικό διαχρονικό μήνυμα, πού είναι επίκαιρο και στις μέρες μας, την ενεργή συμμετοχή των πολιτών στα Κοινά.

Στη θέση της απολυταρχικής οθωμανικής εξουσίας ο Ρήγας θα δημιουργούσε τη «Νέα Πολιτική Διοίκηση», τη νέα τάξη πραγμάτων στο Βαλκανικό χώρο, με την εφαρμογή του Δημοκρατικού Καταστατικού Συντάγματος και των Δικαίων του Ανθρώπου, θα δημιουργούσε το δημοκρατικό του κράτος. Πρότυπά του ήταν η Δημοκρατία των αρχαίων Αθηνών, η Γαλλική Δημοκρατία και η δημοκρατική διοίκηση των Ελληνικών Κοινοτήτων. Γι' αυτό εξ άλλου και τιμητικά ονομάζει το κράτος του «Ελληνική Δημοκρατία». Στήριζε τη νέα πολιτική κατάσταση στη δημοκρατία και όχι στην κληρονομική εξουσία. Μετά την επανάσταση θα προκήρυσσε εκλογές για την ανάδειξη αιρετών αντιπροσώπων, των βουλευτών, που

θα εκλέγονταν αναλογικά από κάθε επαρχία του κράτους του, όπως αναγράφει και στο Σύνταγμά του, άρθρα 11 κ. εξ.

Ο Ρήγας στη «Νέα Πολιτική Διοίκηση», τα «Δίκαια του Ανθρώπου», αναγνωρίζει το σεβασμό του κάθε ατόμου και της κάθε ομάδας στο οραματιζόμενο κράτος του. Όλοι οι συνυπόδουλοι λαοί «χωρίς εξαίρεσιν θρησκείας και γλώσσης» όπως τονίζει στο δεύτερο άρθρο του Συντάγματος, θα απαρτίσουν την αντιπροσωπευτική πολιτεία του. Ο Ρήγας αναγνωρίζει δικαιώματα στις ομάδες, τις μειονότητες. Χαρακτηριστικά ο καθηγητής Νικόλαος Πανταζόπουλος παρατηρεί ότι «ο Ρήγας προχωρούσε πέρα από τις διακηρύξεις της Γαλλικής Επανάστασεως, που αναγνωρίζει πολιτικά και ατομικά δικαιώματα στη μονάδα, τον πολίτη και όχι στην ομάδα δηλαδή στις μειονότητες. Γινόταν έτσι πρόδρομος της Οικουμενικής Διακηρύξεως των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του 1948, η οποία, καθώς είναι γνωστό, αναγνωρίζει ανθρώπινα δικαιώματα με το ίδιο όπως ο Ρήγας πνεύμα σε μικρές ή μεγάλες ομάδες».

Για την καλή λειτουργία του σχεδιαζόμενου κράτους του, της «Ελληνικής Δημοκρατίας», ο Ρήγας το διαιρεί σε Επαρχίες και Τοπαρχίες, από τις οποίες θα εκλέγονται με ψηφοφορία οι αντιπρόσωποι για την Βουλή. Καταχωρίζονται πολλά άρθρα για τον τρόπο εκλογής τους από τις Τοπαρχίες και Επαρχίες, όπως επίσης και ο τρόπος συγκροτήσεως των σχετικών οργάνων του σχεδιαζόμενου κράτους του, το οποίο θα εκτεινόταν στο χώρο όπου βρίσκονταν η οθωμανική εξουσία και στη «Χάρτα» καθορίζονται με την ιδιαίτερη διαγράμμιση τα σύνορα στο βόρειο τμήμα της, που τα έχουμε για πρώτη φορά παρουσιάσει.

Για το σκοπό αυτό ο Ρήγας κάθεται και συντάσσει και εκδίδει τους χάρτες του κράτους του, διαιρεμένους σε τοπαρχίες και τοπαρχίες.

2). Οι χάρτες του Ρήγα, πολιτικοί χάρτες του σχεδιαζόμενου κράτους του

Στο στρατηγικό σχέδιο της επανάστασης του ο Ρήγας Βελεστινλής ενέταξε και την έκδοση των χαρτών του, «Χάρτα της Ελλάδος», «Νέα Χάρτα της Βλαχίας» και «Γενική Χάρτα της Μολδοβίας», καθώς και των χαρτών που ετοίμαζε της Βουλγαρίας, της Σερβίας και Βοσνίας. Κατ' αυτόν τον τρόπο θα είχε λεπτομερείς χάρτες για όλο το σχεδιαζόμενο κράτος του, διαιρεμένο σε Επαρχίες και Τοπαρχίες, σύμφωνα με το άρθρο 3 του Συντάγματός του, όπου αναγράφει ότι διαιρείται σε Επαρχίες και Τοπαρχίες «δια την ευκολίαν της διοικήσεως».

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των ερευνών μας κατά την επανέκδοσή των χαρτών αυτών και την σύνταξη των ευρετηρίων τεκμηριώθηκε ότι οι χάρτες αυτοί είναι πολιτικοί χάρτες του σχεδιαζόμενου κράτους του, το οποίο θα δημιουργούνταν μετά την επικράτησή της επανάστασής του. Και οι χάρτες έχουν συνάφεια με τη «Νέα Πολιτική Διοίκηση». Ο Ρήγας δεν ήταν επαγγελματίας χαρτογράφος. Ήταν επαναστάτης και ενέτασσε την έκδοσή τους στο στρατηγικό του σχέδιο. Δεν εξέδωσε χάρτες για άλλη περιοχή. Σκοπός του ήταν να διεξαχθούν εκλογές για την εκλογή των αντιπροσώπων, των βουλευτών γι' αυτό και ήθελε τους χάρτες του σχεδιαζόμενου κράτους του.

Ας επιχειρήσουμε την «Αποκωδικοποίηση των Χαρτών» του Ρήγα, που έχουμε παρουσιάσει στις μελέτες μας. Το πρώτο φύλλο της «Χάρτας της Ελλάδος» είναι η «**Επιπεδογραφία Κωνσταντινουπόλεως**».

Έχει καταχωρίσει 6 νομίσματα. Τα τρία είναι της αρχαίας εποχής και τα άλλα τρία της βυζαντινής, μια ισορροπία των δύο περιόδων. Το έκτο είναι η σφραγίδα του

τελευταίου αυτοκράτορα του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου. Και δίπλα του ο Ρήγας αναγράφει τη λέξη. «εδουλώθημεν». Με τι πίκρα θα την ανέγραψε.

Στον Βόσπορο, όπου ο πρότυπος χάρτης που χρησιμοποίησε είχε μόνο οθωμανικά τοπωνύμια, ο Ρήγας παίρνει επιπλέον από τον χάρτη της αρχαίας εποχής του Βοσπόρου από το βιβλίο του Barbie du Bocage και προσθέτει 90 αρχαία ελληνικά τοπωνύμια. Μια σφήνα στην Οθωμανική τότε Κωνσταντινούπολη.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον μεταξύ των άλλων παρουσιάζει η παράσταση του κοιμισμένου λιονταριού στη ράχη του οποίου επικάθονται τα σύμβολα εξουσίας του Σουλτάνου, ενώ στα πόδια του ο Ρήγας έβαλε οριζόντια το «ρόπαλο του Ηρακλέους», που για πρώτη φορά έχει επισημανθεί από τον ομιλούντα. Ερμηνεύσαμε, αποκωδικοποιήσαμε το συμβολισμό αυτόν. Με το κοιμισμένο λιοντάρι ο Ρήγας συμβολίζει του σκλαβωμένους, οι οποίοι όταν ενθουσιαστούν από τον Θούριο και την επανάστασή του θα αρπάξουν τα όπλα και θα γκρεμίσουν την εξουσία του Σουλτάνου, δημιουργώντας την νέα κατάσταση, την Νέα Πολιτική Διοίκηση. Διεξοδικά μπορεί κανείς να μελετήσει την πρόσφατη μελέτη μας «Το ρόπαλο του Ηρακλέους στους χάρτες του Ρήγα. Νέες έρευνες».

Το ότι ο λιοντάρι συμβολίζει τους σκλαβωμένους και όχι τον Σουλτάνο όπως πρόσφατα υποστήριξε συγγραφέας, που ασχολείται με τους χάρτες και ο οποίος δυστυχώς δεν μελέτησε τα κείμενα του Ρήγα. Από τους πρώτους ακόμη στίχους του «Θουρίου» του ο Ρήγας δίνει την επεξήγηση πως τα παλληκάρια των σκλαβωμένων είναι σαν τα λιοντάρια:

*«Ως πότε παλληκάρια, να ζούμεν στα στενά,
μονάχοι, σαν λιοντάρια, στες ράχες, στα βουνά»,
(Θούριος, στιχ. 1-2).*

Επίσης σε άλλους στίχους του «Θουρίου» αποκαλεί λιοντάρια τους Σουλιώτες και τους Μανιάτες:

*«Σουλιώτες και Μανιάτες, λιοντάρια ξακουστά
ως πότε στες σπηλιές σας κοιμάστε σφαλιστά;»,
(Θούριος, στιχ. 63-64).*

Παρόμοια και στον «Υμνο Πατριωτικό» ο Ρήγας δίνει τη σχετική ερμηνεία για το συμβολισμό του λιονταριού, που είναι τα σκλαβωμένα παλληκάρια, στροφή 5:

*«Όλα τα έθνη το θωρούν,
και πάλ' ευθύς το απορούν,
πώς τέτοια παλληκάρια
που 'ναι σαν τα λιοντάρια,
να ζουν στην τυραννίαν».*

και στη στροφή 15, πάλι ο Ρήγας αναφωνεί:

*Αυτούς που βλέπετ' αντικρύ,
Είναι κονιάρηδες χοντροί.
Κ' εσείς, μπρε παλληκάρια,
Είστε σαν τα λιοντάρια».*

Ο Ρήγας τον Σουλτάνο και τους πασάδες του τους αποκαλεί «λύκους». Αυτός είναι ο χαρακτηρισμός για τον Σουλτάνο και όχι το λιοντάρι. Στον «Θούριό» του ιδιαίτερα ο Ρήγας παρατηρεί πως αν δεν του στέλνουν από την Αίγυπτο το χαράτζι θα «ψωφίσει ο λύκος», δηλ. ο Σουλτάνος, δείχνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο και την πολιτικοοικονομική του σκέψη:

*«Χαράτζι της Αιγύπτου στην Πόλ' ας μη φανή,
για να ψοφήσ' ο λύκος, οπού σας τυραννεί»,*

(Θούριος, στίχ. 103-104).

Παρόμοιο χαρακτηρισμό παρατηρούμε και στους επόμενους στίχους του «Θουρίου»:
*«Να σφάζωμεν τους λύκους, που τον ζυγόν βαστούν
 και Χριστιανούς και Τούρκους σκληρά τους τυραννούν»*,
 (Θούριος, στίχ. 121-122).

Στο ανωτέρω δίστιχο του «Θουρίου», ο Ρήγας δίνει συνοπτικά την στρατηγική του, η οποία στηρίζεται στην δύναμη των σκλαβωμένων και όχι στη βοήθεια των ξένων δυνάμεων και σε «Αγαθαγγελικούς χρησμούς». Πρέπει να εξουδετερωθούν, υποστηρίζει ο Ρήγας, οι λύκοι που κρατούν το ζυγό της τυραννίας, δηλαδή ο Σουλτάνος και οι κατά τόπους εκπρόσωποί του, οι οποίοι τυραννούν όλο τον λαό, και τους Χριστιανούς και τους Τούρκους ακόμη. Σημαντική πολιτικοκοινωνική θεώρηση του προβλήματος της εξουσίας, σύμφωνα με την οποία θα έπρεπε να αλλάξει και στη θέση της να τεθεί η «Νέα Πολιτική Διοικήσεις», ο δημοκρατικός τρόπος διοίκησης, που θα σέβεται τα δικαιώματα του κάθε πολίτη του οραματιζόμενου κράτους, ανεξάρτητα από φυλή, γλώσσα και θρησκεία.

«Χάρτα της Ελλάδος»

Μετά την έκδοση της «Επιπεδογραφίας της Κωνσταντινουπόλεως» ο Ρήγας αμέσως αρχίζει να εκδίδει για έξι μήνες παίρνοντας την σχετική άδεια από τον λογοκρίτη της Αυστριακής Αστυνομίας, τα υπόλοιπα ένδεκα φύλλα της «Χάρτας της Ελλάδος» καθώς και τους χάρτες της Βλαχίας και Μολδαβίας. Η «Εφημερίς» των αδελφών Πούλιου έχει δημοσιεύσει σχετικές αναγγελίες για την πορεία της έκδοσής της, η οποία εντυπωσίασε τους ειδικούς ευρωπαίους χαρτογράφους καθώς και τους Έλληνες λογίους. Γι' αυτό εξάλλου η «Χάρτα» είναι το μόνο έργο του Ρήγα που έχει διασωθεί σε πολλά πρωτότυπα αντίτυπα, μέχρι τώρα 54 έχουν επισημανθεί, ενώ τα άλλα έργα του έχουν διασωθεί σε ελάχιστα πρωτότυπα αντίτυπα μετρημένα στα δάκτυλα του ενός χεριού.

Στην για πρώτη φορά αυθεντική επανέκδοση της «Χάρτας της Ελλάδος» το 1998, καταβλήθηκε προσπάθεια να λυθούν ορισμένα ερωτήματα, τα οποία είχαν ήδη τεθεί από προηγούμενους μελετητές της «Χάρτας». Ένα πρώτο ερώτημα ήταν αν ο Ρήγας σχεδίασε εξ αρχής την «Χάρτα» ή χρησιμοποίησε κάποιον πρότυπο χάρτη και ποιόν. Ιδιαίτερα ο Γεώργιος Λαΐος το 1960 στην διεξοδική του μελέτη για τη «Χάρτα» χαρακτηριστικά τόνιζε *«ένα ωρισμένο πρότυπο της Χάρτας δεν έχει ακόμη ανευρεθεί και θα πρέπει να αναζητηθεί»*.

Ταύτιση της «Χάρτας» για πρώτη φορά με ένα πρότυπο

Κατά την ενασχόληση μας με τη σύνταξη του ευρετηρίου των ονομάτων της «Χάρτας της Ελλάδος» και την επιμέλεια της αυθεντικής για πρώτη φορά επανέκδοσής της από το άριστα διατηρημένο αντίτυπο της Γενναδείου Βιβλιοθήκης τέθηκε ο προβληματισμός για την ανεύρεση του χάρτη, τον οποίο ο Ρήγας χρησιμοποίησε ως πρότυπο στη δική του έκδοση.

Έτσι τεκμηριώθηκε για πρώτη φορά ότι ο Ρήγας χρησιμοποίησε για τα εννέα πρώτα φύλλα της «Χάρτας» του ως πρότυπο τον χάρτη της αρχαίας Ελλάδος του Gull. Delisle (1675-1726) «Graeciae Antiquae Tabulae Nova».

Το ότι ο χάρτης της αρχαίας Ελλάδος του Delisle αποτελεί το πρότυπο της «Χάρτας» του Ρήγα συμπεραίνεται από τον ίδιο σχεδιασμό π.χ. της Μαγνησίας, της Χαλκιδικής, της νήσου Λέσβου, της Θράκης, της Μικράς Ασίας κ.ά, καθώς επίσης

και από την αντιστοιχία των τοπωνυμίων. Αναγράφονται από τον Ρήγα τα ίδια τοπωνύμια της αρχαίας Ελλάδος, που αναγράφονται στον χάρτη του Delisle για τις επαρχίες, τοπαρχίες, πόλεις και χωριά στη Θράκη, Μακεδονία, Θεσσαλία, Ήπειρο, Βοιωτία, Αττική, Εύβοια, Πελοπόννησο, Κρήτη και Μικρά Ασία. Για παράδειγμα αναγράφεται η αντιστοιχία των τοπωνυμίων της Αττικής μεταξύ των δύο χαρτών.

Τοπωνύμια χάρτη του Delisle

ΑΤΤΙΚΑ

Τοπωνύμια «Χάρτας» του Ρήγα

ΑΤΤΙΚΗ

Επισημαίνεται ότι ο Ρήγας δίπλα στα αρχαία ονόματα παραθέτει πολλές φορές και τα αντίστοιχα ονόματα της εποχής του για πόλεις, χωριά, ακρωτήρια, ποταμούς, βουνά. Μάλιστα για την αναγραφή αυτή των τοπωνυμίων διαφορετικών εποχών, για τους «παραχρονισμούς», όπως αποκαλούνται, ο Ρήγας κατηγορήθηκε από τους ειδικούς χαρτογράφους. Όμως πρέπει να τονισθεί ότι σκοπός του Ρήγα δεν ήταν ο καθαρά χαρτογραφικός χαρακτήρας του έργου του, αλλά ήθελε να χρησιμοποιήσει τα ονόματα της αρχαίας Ελλάδος και να δώσει την ιστορική συνέχεια.

Επί πλέον, ήθελε να έχει έναν πολιτικό χάρτη με την ελληνική πολιτική διαίρεση και όχι εκείνη της Οθωμανικής εξουσίας, για τις ανάγκες του σχεδιαζόμενου κράτος του για τη διενέργεια εκλογών μετά την επανάστασή του. Γι' αυτό εξάλλου ο Ρήγας δεν χρησιμοποίησε τον χάρτη της Ελλάδος της συγχρόνου του εποχής που ο ίδιος χαρτογράφος ο Delisle είχε επίσης σχεδιάσει, στοιχείο που δείχνει τον σκοπό του Ρήγα στο σχεδιασμό του επαναστατικού του έργου.

Ενδιαφέρον μεγάλο παρουσιάζει, επίσης, η παράσταση της πάλης του γυμνόποδα Ηρακλή με το ξύλινο ρόπαλο, σύμβολο της ελληνικής πνευματικής δύναμης, με την έφιππο Αμαζόνα της οποίας ο σιδερένιος διπλός πέλεκυς, σύμβολο της περσικής, ασιατικής δύναμης, δηλ. της δύναμης των αρμάτων, της ύλης, είναι τσακισμένος. Ο Ρήγας με τους συμβολισμούς αυτούς προσφέρει μήνυμα αισιοδοξίας στους σκλαβωμένους πως στον αγώνα της επανάστασης θα νικήσει τελικά η ηθική δύναμη αν πορευτούν με τις αρετές του Ηρακλή, αποφασιστικότητα, αφοσίωση στα ιδεώδη, πίστη στο καθήκον, υπεράσπιση του δικαίου.

Για το βόρειο μέρος της «Χάρτας», που περιέχεται στα φύλλα 10, 11 και 12, όπως έχει δείξει η έρευνά μας, η οποία δημοσιεύθηκε στην για πρώτη φορά αυθεντική επανέκδοσή της το 1998, ο Ρήγας για να συμπεριλάβει μεγαλύτερο μέρος του βαλκανικού χώρου, όπου εκτεινόταν η οθωμανική εξουσία, μια και ο χάρτης της αρχαίας Ελλάδος εκτεινόταν λίγο πιο πάνω από τον Αίμο, χρησιμοποίησε έναν άλλο χάρτη ως πρότυπο, τον χάρτη του Rizzi Zannoni. Υπάρχει ομοιότητα στα γεωγραφικά σχέδια και στην αντιστοιχία των τοπωνυμίων. Εντύπωση πάντως προκαλεί που ο Ρήγας πήρε ένα σύγχρονο χάρτη της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Άξιο παρατηρήσεως επίσης είναι το γεγονός ότι ο πρότυπος αυτός χάρτης δεν έχει τη διαίρεση σε τοπαρχίες και γι' αυτό ο Ρήγας δεν τις αναγράφει στη «Χάρτα» του, εκτός από την Βλαχία, ίσως γιατί είχε ασχοληθεί με την έκδοση της «Νέας Χάρτας της Βλαχίας».

Σύνορα στη «Χάρτα τα Ελλάδος»

Ένα σημαντικό στοιχείο το οποίο επισημάνθηκε κατά την έρευνά μας είναι η ιδιαίτερη σημειογραφία των συνόρων, που ο Ρήγας έχει καταχωρίσει στα βόρεια σύνορα του σχεδιαζόμενου κράτους του με τη Δαλματία, και την Κάτω Ουγγαρία. Αυτήν την σημειογραφία των συνόρων ο Ρήγας δεν την καταχωρίζει στο Υπόμνημα

της «Χάρτας», ενώ αναγράφει τις ιδιαίτερες διακεκομμένες γραμμές για τις Τοπαρχίες και τις Επαρχίες.

Φυσικά, δεν θα ήταν δυνατόν ο Ρήγας να την αναγράψει, διότι θα έπρεπε να την επεξηγήσει. Δεν μπορούσε να επεξηγήσει ότι είναι για τα σύνορα του σχεδιαζόμενου κράτους του, διότι δεν θα έπαιρνε άδεια εκτύπωσης, ούτε φυσικά ότι είναι τα σύνορα της Οθωμανικής επικράτειας, διότι η «Χάρτα» ήταν γεμάτη με 162 νομίσματα αρχαίων ελληνικών πόλεων και τις επιτεδογραφίες ιστορικών πόλεων και τόπων. Όλα αυτά συνέβαλαν ώστε να αποκρύψει τον πραγματικό του σκοπό για να παίρνει για έξι μήνες την άδεια εκτύπωσης από τον λογοκρίτη της Αυστριακής αστυνομίας, διότι τότε τίποτε δεν τυπώνονταν χωρίς την άδειά του.

Ο Ρήγας σε όλα τα φύλλα της «Χάρτας» του στα διάφορα κενά εκτός από τις επιτεδογραφίες έβαλε και 162 νομίσματα αρχαίων ελληνικών πόλεων, θέλοντας κατ' αυτόν τον τρόπο να δείξει στους νεώτερους Έλληνες την αρχαία ακμή και δόξα. Γνώριζε καλά πως νόμισμα σημαίνει δύναμη οικονομική, πολιτική και κατ' αυτόν τρόπο έδειχνε τη σύνδεση με το παρελθόν. Γι' αυτό εξάλλου σε πολλά νομίσματα ανέγραψε και το σύγχρονο όνομα της αρχαίας πόλεως, στην οποία ανήκε το νόμισμα. Δημιουργείται ασυνείδητα η σύνδεση του παρόντος με το ένδοξο παρελθόν. Στα αρχαία νομίσματα ο Ρήγας αναγράφει τα αντίστοιχα της συγχρόνου του εποχής όπως π.χ. «Βελεστίνου» αντί «Φερών», «Βοστίτζας» αντί «Αιγίου», «Τρικκάλων» αντί «Τρίκκης». Η τακτική αυτή έχει σχέση με το επαναστατικό του πρόγραμμα για την ενίσχυση της αυτοσυνειδησίας των σκλαβωμένων και την αφύπνισή τους που μαζί με τα άλλα του έργα και ιδιαίτερα με τον «Θούριο» θα τους οδηγήσει στην επανάσταση για την πολυπόθητη λευτεριά.

Επίσης στα κενά μέρη της «Χάρτας» ο Ρήγας καταχώρισε 9 Επιτεδογραφίες, εκ των οποίων οι 8 είναι αρχαίων ιστορικών τόπων, Πλαταιών, Σαλαμίνας, Σπάρτης, Θερμοπυλών, Αθηνών, Δελφών, Ολυμπίας, και του αρχαίου θεάτρου. Τα έλαβε από το έργο του Barbie du Bocage.

«Νέα Χάρτα της Βλαχίας», «Γενική Χάρτα της Μολδοβίας»

Ο Ρήγας, εκτός από την «Επιτεδογραφία της Κωνσταντινουπόλεως» και τη «Χάρτα της Ελλάδος» τύπωσε και άλλους δύο χάρτες, ο καθένας σε ένα φύλλο και με τον τίτλο «Νέα Χάρτα της Βλαχίας» και «Γενική Χάρτα της Μολδοβίας». Ακόμη σχεδίαζε να εκδώσει, σύμφωνα με πληροφορίες, παρόμοιους λεπτομερείς χάρτες και για τις υπόλοιπες περιοχές, της Βουλγαρίας, Σερβίας και Βοσνίας. Κατ' αυτόν τον τρόπο θα είχε λεπτομερείς χάρτες διαιρεμένους σε Επαρχίες και Τοπαρχίες για όλη την επικράτεια του σχεδιαζόμενου μετά την επανάσταση δημοκρατικού κράτους του.

Οι χάρτες της Βλαχίας και Μολδαβίας του Ρήγα επανεκδόθηκαν για πρώτη φορά το 2005 στο φυσικό τους μέγεθος από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα με την προσθήκη Ευρετηρίων και σχετικό σχολιασμό. Διαπιστώσαμε ότι οι χάρτες ήταν διαιρεμένοι σε Τοπαρχίες και με ιδιαίτερη παχιά διακεκομμένη γραμμή στα σύνορα, όπως και στην «Χάρτα της Ελλάδος». Διαχώριζαν με την ιδιαίτερη αυτή διαγράμμιση την Βλαχία και Μολδαβία από την Τρανσυλβανία και Ρωσική Πολωνία.

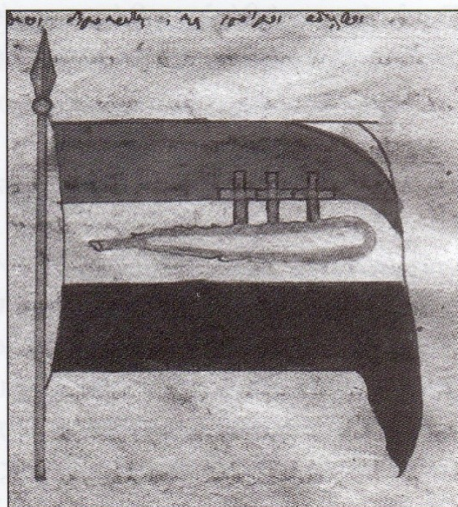
Επί πλέον επισημάναμε το ενδιαφέρον που παρουσιάζουν οι παραστάσεις με τις προσωπογραφίες των Ηγεμόνων, του Αλεξάνδρου Υψηλάντη της Βλαχίας και του Αλεξάνδρου Καλλιμάχη της Μολδαβίας.

Επισημάνουμε ότι ο Ρήγας κάτω από τις προσωπογραφίες των ηγεμόνων έβαλε τους θυρεούς των Ηγεμονιών λοξά τοποθετημένους και μάλιστα της Μολδαβίας εν μέρει καλυμμένο από ένα βιβλίο. Επί πλέον κατά την επανέκδοση των χαρτών αυτών και τη σχετική ερευνά μας επισημάνουμε για πρώτη φορά το "ρόπαλο του Ηρακλέους", τοποθετημένο οριζόντια κάτω από του θυρεούς, που δίνει πλέον άλλη δυναμική ερμηνεία στους χάρτες αυτούς του Ρήγα. Μέχρι τώρα δεν ήταν κατανοητή η έκδοση των χαρτών Βλαχίας και Μολδαβίας.

Η παράσταση στον χάρτη της Μολδαβίας με τον ηγεμόνα Αλέξανδρο Καλλιμάχη και το θυρεό της ηγεμονίας της Μολδαβίας, ο οποίος όμως είναι λοξά τοποθετημένος και μάλιστα μισοσκεπασμένος από βιβλίο. Κάτωθεν του θυρεού ο Ρήγας έθεσε οριζόντια το "ρόπαλο του Ηρακλέους", το οποίο για πρώτη φορά έχει επισημανθεί το 2005 κατά την επανέκδοση του χάρτη της Μολδαβίας.

Με την επισήμανση της παρουσίας του "ρόπαλου του Ηρακλέους" και στους δύο χάρτες της Βλαχίας και Μολδαβίας επεκτείνεται η σημασία του ροπάλου σε όλο το σχεδιαζόμενο κράτος του Ρήγα, για το οποίο είχε ως σύμβολο την τρίχρωμη σημαία και το "ρόπαλο του Ηρακλέους" με τους τρεις σταυρούς, όπως αναγράφει στο Παράρτημα του Συντάγματός του.

Εντύπωση πάντως προκαλεί το γεγονός ότι τα σύμβολα των ηγεμονιών της Βλαχίας και Μολδαβίας ο Ρήγας τα έχει πλαγιασμένα, σαν παραριγμένα και κάτω από αυτά έχει βάλει οριζόντια το “ρόπαλο του Ηρακλέους”, όπως και στην «Επιπεδογραφία της Κωνσταντινουπόλεως» στα πόδια του κοιμισμένου λιονταριού. Θεωρούμε ότι ο Ρήγας θέλει να δώσει ένα μήνυμα, όπως και στην περίπτωση του κοιμισμένου λιονταριού, πως με τον Θούριο και την επανάστασή του οι σκλαβωμένοι θα αδράξουν το ρόπαλο - τα άρματα- και θα διώξουν τον τύραννο Σουλτάνο, ανορθώνοντας κατ’ αυτόν τον τρόπο τα σύμβολα των επαρχιών της Βλαχίας και Μολδαβίας στο οραματιζόμενο δημοκρατικό του κράτος.

Προσθέτουμε ακόμη ότι ο Ρήγας βρίσκει την ευκαιρία κατά την έκδοση του χάρτη της Μολδαβίας, και πρόσθεσε ορισμένα αρχαία τοπωνύμια, όπως έχουμε δείξει στην επανέκδοσή του, και χρησιμοποιεί κείμενο πάλι από την Γαλλική Encyclopedie. Έτσι αναζητήσαμε στα λήμματα «Τύρας» και «Οφιούσα», που ο Ρήγας μνημονεύει το κείμενό του. Πράγματι στο λήμμα «Τύρας» εντοπίσαμε τη σχετική φράση,

«Sur le bord de ce fleuve (Tyra), il y avoit une ville de meme nom, apelle auparavant Ophiusa, selon Pline, liv. IV , ch. XII»,

η οποία μας δείχνει ότι από αυτό το λήμμα πήρε ο Ρήγας την πληροφορία και την έβαλε στο ανοιχτό βιβλίο. Κατ’ αυτόν τον τρόπο με την έρευνά μας αποδεικνύεται ότι το 1797 ο Ρήγας Βελεστινλής για μία ακόμη φορά, μετά το 1790, χρησιμοποιούσε τη Γαλλική Εγκυκλοπαιδεία των Diderot και D’ Alembert στην ακμή της επαναστατικής του δράσης, κατά την εποχή της προετοιμασίας και έκδοσης των έργων του.

Γιατί ο Ρήγας εξέδωσε τους χάρτες του;

Για την σκοπιμότητα έκδοσης των Χαρτών από τον Ρήγα δεν βρήκαμε ερμηνεία κατά τη συστηματική έρευνα που έχουμε κάνει στα κείμενα των συγγραφέων που έχουν ασχοληθεί με το χαρτογραφικό του έργο του. Μερικές φορές μάλιστα διατυπώνονται και άστοχες κρίσεις όπως για παράδειγμα από τον Πολ. Ενεπεκίδη, ότι η *Χάρτα της Ελλάδος* είναι στρατιωτικός χάρτης, και ότι αποτελεί τον πρώτο «επιτελικό χάρτη» της Ελλάδος, ενώ, όπως έχουμε δείξει στη μελέτη μας, είναι χάρτης της αρχαίας Ελλάδος και οι δρόμοι είναι της εποχής εκείνης και όχι της συγχρόνου εποχής του Ρήγα, που θα άρμοζε σε έναν επιτελικό στρατιωτικό χάρτη.

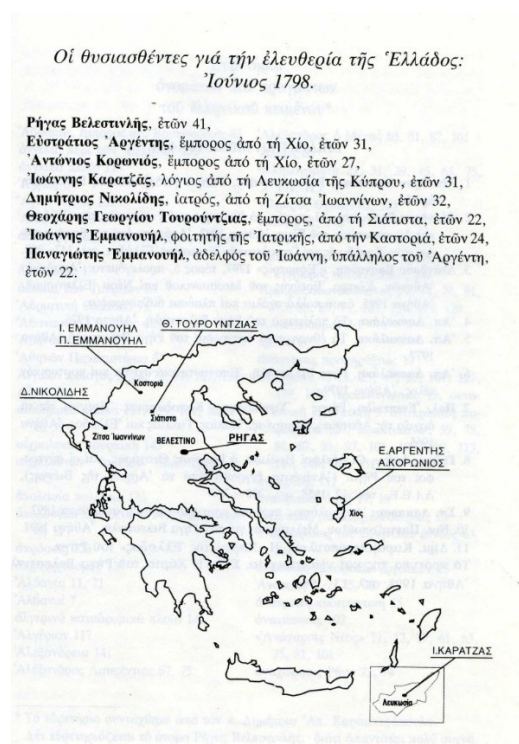
Ο Ρήγας πήρε χάρτη της αρχαίας Ελλάδος του Delisle, που είχε τη διαίρεση του χώρου σε επαρχίες και τοπαρχίες, όπως ήταν ο χάρτης που χρησιμοποίησε. Επί πλέον τύπωσε και τους χάρτες των επαρχιών της Βλαχίας και Μολδαβίας με τη διαίρεση τους σε τοπαρχίες, ενώ σύμφωνα με μια πληροφορία ο Ρήγας ετοίμαζε και τους αντίστοιχους χάρτες της Βουλγαρίας, Σερβίας και Βοσνίας, ώστε να έχει για όλο το κράτος του την πολιτική διαίρεσή.

Όλες αυτές οι εκδόσεις των χαρτών εντάσσονταν στο επαναστατικό σχέδιο του Ρήγα, ο οποίος ξεκάθαρα διατυπώνει ότι μετά την επανάστασή του σχεδίαζε να δημιουργήσει στον Βαλκανικό χώρο όπου ήταν η Οθωμανική διοίκηση την δημοκρατική του πολιτεία, που παριστάνεται με τους χάρτες του και έρχονται σε συνάφεια με το πολιτικό πρόγραμμά του τη «Νέα Πολιτική Διοίκηση», που είναι, όπως χαρακτηριστικά γράφει, για τους «κατοίκους της Ρούμελης, της Μ. Ασίας, των Μεσογείων Νήσων και της Βλαχομπογδανίας».

Ο Ρήγας είχε ένα συγκροτημένο στρατηγικό σχέδιο για την επανάσταση των σκλαβωμένων ραγιάδων, όπως αναπτύχθηκε, με την προετοιμασία εμφύχωσης και ενδυνάμωσης του ηθικού για να πάρουν τα όπλα, με τον στρατιωτικό σχέδιο του ένοπλου αγώνα και την πρόνοια να συντάξει το δημοκρατικό αντιπροσωπευτικό

πολίτευμα του χώρου που θα ελευθέρωνε. Διαπιστώνονται ακόμη και η πολύπτυχη φυσιογνωμία του Ρήγα Βελεστινλή: Διαφωτιστής, επαναστάτης, στρατιωτικός νους, πολιτικός νους, εθνεγέρτης, μάρτυρας και οραματιστής μιας δημοκρατικής πολιτείας του Βαλκανικού χώρου.

Δυστυχώς η μοίρα άλλα σχεδίαζε. Αφού είχε πάρει διαβατήριο από τις αυστριακές αρχές, κατευθύνθηκε στην Τεργέστη, το επίνειο της Αυστρίας, για να κατέβει στην Πελοπόννησο. Όμως ο τυχαρπαστος Έλληνας έμπορος της Τεργέστης άνοιξε τον φάκελο και τα δέματα που ήταν στο όνομα του συνεταίρου του Αντώνιου Νιώτη, και βλέποντας τα επαναστατικά κείμενα τα παρέδωσε στην αυστριακή αστυνομία, η οποία προσέξτε, μόνο τότε έλαβε γνώση της δράσης του Ρήγα. Αποδείχθηκε ο Ρήγας τέλειος συνωμότης. Και έτσι με σίδερα στα πόδια και χέρια για 6 μήνες, μαζί με άλλους 7 συντρόφους του παραδόθηκαν τελικά στον πασά του Βελιγραδίου, όπου στραγγαλίστηκαν τέτοιες μέρες του Ιουνίου του 1798.

Αγαπητοί φίλοι, αγαπητοί συμπατριώτες, Ο Ρήγας με το στρατηγικό σχέδιο της επανάστασής του έδωσε απάντηση στα ερωτήματα και διλήμματα των ημερών του, «πώς θα γίνει η απελευθέρωση» και «με ποιο τρόπο».

Και κλείνουμε την ομιλία με τα χαρακτηριστικά λόγια του στρατηγού Μακρυγιάννη στον Πίνακα της Κωνσταντινουπόλεως, τα οποία αναδεικνύουν τον Ρήγα πατέρα της ανεξαρτησίας μας:

«Μετά πολλούς αιώνας σκλαβιάς Ρήγας ο Βελεστινλής σπύρει τον σπόρον της ελευθερίας εις τον Έλληνα και τους ενθαρρύνει οδηγών αυτούς τον **τρόπον** της απελευθερώσεως των. Οι Έλληνες ενθουσιασθέντες και ενθαρρυνθέντες από τους λόγους του Ρήγα έλαβον τα όπλα υπέρ της ελευθερίας».

